

УДК 33:353

Соболева Г.Г.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємств, бізнес-адміністрування
та регіонального розвитку
Харківського національного університету міського господарства
імені О.М. Бекетова*

СИСТЕМА ЕКОНОМІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ ТА ІНТЕРЕСІВ РЕГІОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

Внутрішня необхідність суб'єкта господарювання, особи чи певної системи вступати в економічні відносини з контрагентами обумовлена наявністю інтересу. Інтереси відображають спрямованість суб'єкта на «самоствердження», тобто на збереження та поліпшення власного соціально-економічного становища. У рамках дослідження автором запропоновано систематизацію інтересів підприємства. Це дозволить чітко їх формулювати, організовувати їх моніторинг, контролювати рівень їх дотримання, сформувати систему пріоритетних інтересів підприємства та визначити засоби їх захисту.

Ключові слова: економічні відносини, інтерес, економічна відповідальність підприємства, регіональне управління, система пріоритетних інтересів.

Соболева А.Г. СИСТЕМА ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРИОРИТЕТОВ И ИНТЕРЕСОВ РЕГИОНАЛЬНОГО УПРАВЛЕНИЯ

Внутренняя необходимость предприятия, лица или определенной системы вступать в экономические отношения с контрагентами обусловлена наличием интереса. Интересы отражают направленность субъекта на «самоутверждения», то есть на сохранение и улучшение собственного социально-экономического положения. В рамках исследования автором предложено систематизацию интересов предприятия. Это позволит четко их формулировать, организовывать их мониторинг, контролировать уровень их соблюдения, сформулировать систему приоритетных интересов предприятия и определить средства их защиты.

Ключевые слова: экономические отношения, интерес, экономическая ответственность предприятия, региональное управление, система приоритетных интересов.

Soboleva G.G. SYSTEM OF ECONOMIC PRIORITIES AND INTERESTS OF REGIONAL MANAGEMENT

Inside the necessity of an entity, person or a system to engage in economic relations with contractors due to the presence of interest. Interests reflect the focus on the subject of «self-affirmation», that is to preserve and improve their own socio-economic status. In the study, the author proposed to systematize the interests of the company. This allows formulating them clearly, organize their monitoring, control their enforcement, to formulate a system of priority interests of the company and identify the means to protect them.

Keywords: economic relations, interest, economic responsibility of the enterprise, regional management system priority interests.

Постановка проблеми. Інтерес є значимим практичним фактором, урахування якого є необхідним при плануванні, проектуванні, розробці та реалізації соціально-політичних і економічних програм, концепцій, стратегій.

Вихідним і домінуючим у його реалізації є економічна діяльність, спрямована на досягнення конкретного результату. Отже, кожен інтерес завершується певним об'єктивним результатом і, втілюючись в нього, набуває матеріальної форми.

Найчастіше використовується категорія в процесі формування стратегій і тактик соціально-економічних систем усіх рівнів – мета. Однак, сама мета не береться з нізвідки. Вона є відображенням, віддзеркалюванням інтересів. Вибір людиною цілей залежить від її інтересів. При цьому інтерес є результатом діяльності конкретного суб'єкта. Як зазначено у роботі [1, с. 83]: «Інтереси підприємства невід'ємні від їхніх суб'єктів через те, що інтереси підприємства – це персоніфікована категорія. Інтересів не існує без суб'єкта».

В управлінській практиці досить складно забезпечити внутрішню збалансованість інтересів підприємства навіть при використанні стратегії обмеженої оптимізації.

Отже, виділення суб'єктів інтересів є необхідним, особливо в аспекті цілепокладання, що безпосередньо відбувається у стратегіях розвитку соціально-економічних систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фахівці різних наук звертаються до категорії «інтерес». Лінгвісти розуміють під «інтересом» середньовічне «interesse» – з одного боку, як увага людини, спричинена чимось значним або привабливим для неї, з

другого боку – значимість, прибуток, користь, відсотки, зростання грошей.

Методологічні та теоретичні підходи до вивчення економічних інтересів представлені в роботах класиків-економістів Н.Д. Кондратьєва, Я. Краю, Л. Фон Мізеса, Ф.А. Хайека і класиків-соціологів М. Вебера, В. Зомбарта, В. Парето, Т. Парсонса. Сучасними вченими також розробляється проблема вивчення економічних інтересів, виділено роботи В.С. Автономова, В.І. Верховина, А.Г. Здравомислова, В. Радаєва.

Економічні інтереси в умовах централізованої економіки аналізуються в роботах Я. Краю, Л. фон Мізеса, Ф.А. Хайека. Серед радянських авторів виділено Л.І. Абалкіна, Л. Бондаренко, Є. Валівач, Г. Гочіяєва, А. Єрьоміна, А.Г. Здравомислова, В.В. Радаєва, П.Е. Ехіні. Як вказує І.М. Писаревський: «Об'єктивно передумовою реалізації економічного підходу в рамках функціонування економічних систем є узгодження економічних інтересів суб'єктів» [2, с. 76]. У такій ієрархії суб'єктів інтересів підприємства домінуючі позиції має власник засобів виробництва і керівництво підприємства. Така ієрархія суб'єктів інтересів підприємства справедлива для тих випадків, коли власник засобів виробництва або керівництво підприємства здійснює контроль над діяльністю підприємства, є одночасно і контролюючим суб'єктом.

В. Шликов захист економічних інтересів представляє як «... розподіл функцій з захисту економічних інтересів між структурними підрозділами підприємства за умов зосередження контрольних та координаційних повноважень в руках певної посадової особи» [3, с. 96].

Аналіз різноманітних джерел показує, що «одна частина авторів вважає, що інтерес об'єктивний, інша – що він суб'єктивно-об'єктивний, тобто є відображенням у свідомості суб'єкта його об'єктивного стану» [4, с. 118]. Зазначимо, що будь-яка людська діяльність обумовлена тими чи іншими інтересами, отже, категорія інтересу має загальне соціальне значення. Люди, домогосподарства, підприємства та інші структури суспільства, вступаючи між собою у зв'язки, переслідують певні інтереси.

Виклад основного матеріалу. Слово «інтерес» визначається як користь, прибуток, вигода.

У [5, с. 267] визначено: «Інтерес (від лат. Interesse – мати важливе значення) – форма вияву потреби, усвідомлення прагнення людини до задоволення її». Потреби є основою інтересів, а інтереси – формою виявлення потреб.

Категорія «інтерес» на сьогодні не визначена однозначно.

Усвідомлення людьми своїх інтересів надає їм осмислену цілеспрямованість, завдяки чому вони стають спонукальною силою виробництва. У навчальному посібнику [6, с. 185] вказується, що «сформований, осмислений економічний інтерес живить пошуки засобів задоволення потреб і досягнення мети».

Віднесення інтересу до певного суб'єкта обумовлено рядом чинників. Серед таких чинників найголовнішими слід виділити форму власності на засоби виробництва, організаційно-правову форму підприємства, вид інтересу. У відповідності з названими факторами ієрархія суб'єктів інтересів підприємства може бути здійснена таким чином: власник засобів виробництва, керівництво підприємства, команда управління підприємством, персонал підприємства. Ієрархія суб'єктів інтересів підприємства є основою забезпечення внутрішньої збалансованості інтересів. Однак при більш близькому розгляді видно, що забезпечення внутрішньої збалансованості інтересів підприємства є складним завданням, вирішення якого ґрунтується на зовнішній збалансованості, тобто на збалансованості інтересів підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища, які взаємодіють з підприємством. До того ж у кожній функціональній сфері діяльності підприємства існують свої інтереси.

Реалізація функції контролю в управлінні окремим суб'єктом господарювання є формою прояву економічної влади власника (конкретної особи) чи власників (групи осіб). Така діяльність включає в себе чітке розуміння і розділення таких термінів, як власність, влада, функції, обов'язки і право використовувати і розподіляти прибуток підприємства. Суб'єкт контролю формує систему інтересів підприємства і, отже, здійснює головний вплив на його стратегію і тактику поведінки на ринку.

Різнороманітність і мобільність інтересів підприємства обумовлює необхідність їх систематизації за рядом ознак та упорядкування на основі цієї систематизації (рис. 1).

Це дозволить чітко їх формулювати, організовувати їх моніторинг, контролювати рівень їх дотримання, сформулювати систему пріоритетних інтересів підприємства та визначити засоби їх захисту. Інтереси підприємства доцільно упорядкувати за такими ознаками, як вид інтересів, їх природа, ступінь значущості інтересів, розподіл інтересів у часі, локалізація інтересів підприємства.

За видами інтересів передбачається можливим відокремити економічні, соціальні, екологічні та політичні інтереси. Щодо економічних інтересів, то їх

наявність і зміст обумовлені тим, яку конкретну позицію посідає підприємство на ринку, який рівень конкурентоспроможності товарів і послуг, що пропонує споживачам певний суб'єкт господарювання. Проявляються дані інтереси у конкретних показниках: рівень доходів і прибутку, ринкова частка підприємства на ринку, ціна товарів і послуг, розмір витрат на виробництво і реалізацію тощо.

Економічні інтереси підприємства пов'язані з наявністю та доступністю грошових коштів, а звідси – з доходами на інвестований капітал або запозичення. Останні чинять вплив на розмір запозичених коштів, які можуть знадобитися підприємству для фінансування своєї діяльності. В цілому можна стверджувати, що економічні інтереси для певного підприємства є найголовнішими. Вони потребують розробленої програми захисту, яка за ступенем своєї складності має бути пропорційна різноманітності економічних інтересів [1, с. 94].

Людські інтереси соціальної групи (їх наявність і сутність) пов'язані з вимогами трудового колективу на підприємстві і забезпечують можливість розширеного відтворення робочої сили. Всі суб'єкти господарчої діяльності, зацікавлені в певному рівні соціальної стабільності суспільства. Це, у свою чергу, безпосередньо проявиться в тому, як кожна людина ставиться до своєї роботи, які у суспільстві наявні вимоги до середньої заробітної плати, які вимоги щодо організації робочих місць і умов праці. Підприємство зацікавлене у забезпеченні всіх функціональних сфер своєї діяльності кваліфікованими фахівцями, в їх сумлінній і творчій праці щодо виконання своїх обов'язків, у відсутності протестів персоналу з будь-яких причин та в будь-якій формі. З цією метою підприємство має приймати участь у створенні відповідних умов розширеного відтворення робочої сили, що не завжди співпадає з його економічними інтересами. Так, збільшення рівня оплати праці персоналу з метою мотивації його до якісної роботи впливає на

Рис. 1. Систематизація інтересів підприємства

рівень витрат підприємства і може привести до порушення його економічних інтересів [1, с. 95].

Кожен суб'єкт здійснює свою діяльність і досягає своїх цілей в певному просторі. Однією із складових, що впливає на стан простору, є політична, яка обумовлює наявність політичного інтересу. В певній мірі засоби управління економікою, форми та методи державного регулювання діяльності підприємств і є результатом політичних цілей і завдань влади, яка знаходиться в керівництві. Аналогічним чином пояснюється і поява екологічних інтересів суб'єкту.

Соціальні передумови носять переважно суспільний характер, бо забруднення оточуючого середовища призводить до збільшення рівня захворюваності населення, до погіршення умов життя, що, в остаточному підсумку, зменшує продуктивність праці працездатного населення та призводить до значних економічних втрат, пов'язаних з передчасним зношенням засобів виробництва, необхідністю ліквідації наслідків несприятливого впливу діяльності підприємств на оточуюче середовище, збільшує соціальне навантаження на суспільство, що проявляється в зменшенні кількості працездатного населення і збільшенні соціальних виплат.

Отже, екологічні інтереси набувають все більшої економічної значущості. Збільшення важливості екологічного фактору в економічних процесах потребує удосконалення механізму еколого-економічних стосунків між різними суб'єктами. Економічні методи боротьби з екологічними порушеннями мають стимулювати зацікавленість підприємств у виконанні екологічних законів, зробити вигідною для підприємств природоохоронну діяльність і посилити економічну відповідальність підприємств за порушення природоохоронного законодавства. Таким чином, екологічні інтереси тісно взаємопов'язані з економічними і потребують застосування визначених методів – запобігання і збільшення економічної відповідальності.

Саме економічна відповідальність підприємства за відшкодування нанесених втрат внаслідок екологічного порушення має стати важливим економічним методом боротьби з порушеннями екологічного законодавства. З точки зору системи інтересів підприємства необхідно додати, що ця економічна відповідальність значною мірою обумовлює появу екологічних інтересів підприємства [1, с. 87].

Екологічні інтереси також пов'язані з усвідомленням соціальної відповідальності бізнесу за оточуюче середовище. Розуміння необхідності зменшення шкідливого впливу є гуманною передумовою досягнення екологічних цілей.

Однак домінуючою посилкою екологічних інтересів підприємства є поява додаткових економічних витрат, що пов'язані з компенсацією нанесеного збитку оточуючому середовищу та сплатою за перебільшення граничнодопустимих концентрацій шкідливих речовин або загроза зупинки підприємства.

Особливу увагу слід приділити саме економічним інтересам, які є сутнісною характеристикою рушійних сил формування та розвитку економічних суб'єктів [5, с. 57]. Через економічні інтереси як спонукальні мотиви проявляються виробничі відносини.

Економічний інтерес – це реальний, зумовлений економічними відносинами та принципом економічної вигоди, мотив і стимул соціальних дій людей щодо задоволення потреб [6, с. 143].

Економічні інтереси – це об'єктивна характеристика соціального статусу суб'єкту, яка показує, що йому вигідно чи невигідно, з огляду на цей статус, в

якій мірі вигідно, які дії у даній системі суспільно-економічних відносин або зміни цієї системи сприяють збереженню (посиленню) його соціального статусу, а які призведуть до протилежного результату і в якій мірі [8, с. 14].

Як категорія «економічний інтерес» є необхідністю певного способу діяльності, який система задає суб'єкту як засіб власного відтворення і розвитку [9, с. 8]. Він перш за все є породженням і соціальним проявом потреби, її усвідомленням. Але реалізується інтерес через трудову, господарську діяльність людей, їхні економічні відносини. Отже, інтереси формуються та реалізуються через практичну діяльність людей. Таким чином, зміст інтересів визначається матеріальними умовами життя, місцем, яке вони посідають в історико-конкретних виробничих відносинах, а також політичними, моральними та соціальними факторами.

Економічний інтерес є причиною та умовою взаємодії економічних суб'єктів різних рівнів. Ефективність господарювання на будь-якому рівні економіки прямо залежить від глибини усвідомлення та ступеня врахування економічних інтересів господарюючих суб'єктів, отже, саме через інтереси проявляються економічні відносини, що задіють економічні механізми.

Ефективне економічне управління певною соціально-економічною системою вимагає ретельного дослідження природи існування економічних інтересів. Однак дуже складно провести оцінку економічних інтересів певної системи. Розроблених методів оцінки майже не існує.

Питання про класифікацію економічних інтересів – це самостійне наукове завдання, без вирішення якого неможливо перейти ні до аналізу взаємодії певних інтересів, ні до розуміння механізму їх реалізації. Так само і практичні завдання (особливо питання управління суспільством і виробництвом) вимагають приведення до певної системи понять, що позначають конкретні економічні інтереси.

Так, інтереси можливо класифікувати на:

- формальні (засновані на таких способах розподілу предметів праці, які базуються на подібності предметів у межах кожної групи, яка визначається наявністю в них деяких загальних властивостей);
- змістовні (ті, що переносять центр уваги на розкриття внутрішніх закономірних зв'язків між групами предметів, що класифікуються).

І.М. Писаревський пропонує розглядати систему взаємодії інтересів у межах проектного підходу [2, с. 45]. Модель взаємодії економічних інтересів наведена на рисунку 2.

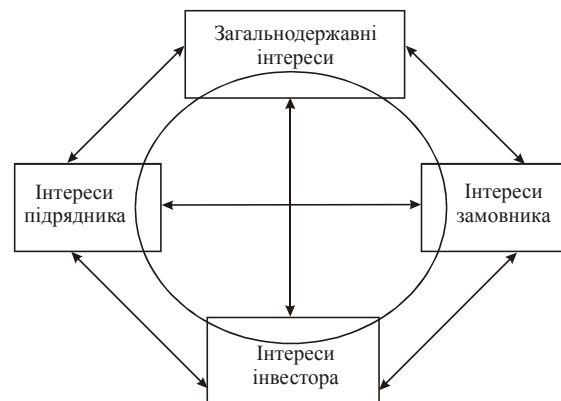

Рис. 2. Модель взаємодії економічних інтересів

При цьому інтереси кожного із зазначених суб'єктів вступають у протиріччя, виникає завдання їхнього узгодження для успішної реалізації проекту. Інтереси підрядника полягають у максимізації фінансування, забезпеченні умов роботи і мінімізації вимог і обмежень щодо виконання проекту. Інтереси замовника – у виконанні проекту за визначений час, на потрібний момент з визначеною якістю. Інтереси інвестора – у підвищенні окупності проекту і мінімізації ризиків. Інтереси держави – у максимізації податкових надходжень і соціального ефекту проекту. Таким чином, навіть спрощений підхід до аналізу інтересів показує їхню суперечливість.

«Інтерес як феномен суспільного буття містить у собі певну подвійність. Він являє собою категорію, яка відображає спрямованість суб'єкту на самоствердження і характеризує його соціальний статус» [10, с. 27]. Отже, у процесі функціонування і розвитку суспільства для будь-якого суб'єкту інтерес виступає і як специфічний самостійний фактор суспільних процесів, і як соціально значуще явище, яке має бути враховане суб'єктом.

Висновки. Отже, економічні інтереси всіх суб'єктів мають бути враховані у загальній системі економічних інтересів, не викликати напруженості у суспільстві тощо. У суспільстві кожен індивідуальний інтерес органічно пов'язаний з колективним і суспільним інтересом. «Цим створюється об'єктивна основа для співробітництва людей в узгодженні економічних інтересів та їх своєчасного розв'язання».

Лише ті економічні системи, де домінують процеси взаємореалізації інтересів, характеризуються загальним процесом та динамічним зростанням, можуть забезпечувати ефективність стимулів і мотивів трудової діяльності, що використовуються. Системи, де домінують тенденції придушення інтересів тієї чи іншої сторони економічних відносин, відрізняються високим ступенем нестійкості та конфліктності.

Цільова спрямованість виробництва багатогранна. Сама наявність кінцевої мети свідчить про існування системи пов'язаних та підпорядкованих між собою економічних цілей, які, як було доведено вище, є усвідомленими потребами, отже, певними інтересами. Економічні потреби й інтереси є головними рушійними силами розвитку суспільства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: монографія. – К.: Лібра, 2003. – 280 с. – 268-279 с.
2. Писаревський І.М. Удосконалення організації управління економічними процесами: часовий, фінансовий, організаційний аспекти. (На прикладі будівництва і реконструкції залізниць України): монографія. – Харків: УкрДАЗТ, 2004. – 264 с.
3. Шлыков В.В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия. – СПб., 1999. – 138 с.
4. Введение в философию: учебник для вузов. В 2 ч. Ч. 2 / Под общ. ред. И.Т. Фролова. – М.: Политиздат, 1990. – 468 с.
5. Економічна теорія: Політекономія: підручник / За ред. В.Д. Базидевича. – 5-те вид., стер. – К.: Знання-Прес, 2006. – 615 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
6. Політична економія: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В.О. Рибалкіна, В.Г. Бодрова. – К.: Академвидав, 2004. – 672 с. – Бібл. 643-649 стор.
7. Політична економія: навч. посібник / К.Т. Кривенко, В.С. Савчук, О.О. Беляєв та ін.; За ред. д-ра екон. наук, проф. К.Т. Кривенка. – К.: КНЕУ, 2001. – 508 с. – 501-508 с.
8. Канапухин П.А., Хаусов Ю.И. Система экономических интересов и их роль в мотивационном механизме: Экономическая теория // Вестник ВГУ, Серия Экономика и управление. – 2004. – № 2. – С. 11-21.
9. Ордашевская И.В., Савельев Л.А. Самостоятельность регионов в системе унитарного государства // Экономика: проблемы теории та практики. – Дніпропетровськ: ДНУ. – 2003. – Вип. 180. – С. 3-14.
10. Политическая экономия: учебник для вузов / Под ред. А.А. Рязова. – М.: Экономика, 1991. – 124 с.